

Onheilspellend emotioneel

De terugkeer van Khomeini op Iraanse bodem

Journalist Kim Ghattas schreef een boek over de rivaliteit tussen Saoedi-Arabië en Iran. Die rivaliteit begon rond de Iraanse Revolutie in 1979, en werd daarna opgestookt door Amerikaanse politieke beslissingen. Dit fragment gaat over hoe het begon, met de terugkeer van Khomeini.

Voorpublicatie

Dit is een voorpublicatie uit *Zwarte Golf. Hoe de rivaliteit tussen Saoedi-Arabië en Iran het leven in het Midden-Oosten heeft verwoest* van Kim Ghattas. Het boek verscheen deze maand bij uitgeverij Nieuw-Amsterdam.

Mohsen Sazegara had geen tijd om na te denken wat het betekende om op 1 februari 1979 in Teheran te landen, in een vliegtuig dat de ayatollah Khomeini na vijftien jaar terugbracht uit zijn ballingschap. De vrome doctoraalstudent met zijn heldere brein had het zo druk gehad sinds hij een paar maanden eerder in Neauphle-le-Château was aangekomen, dat hij de razendsnelle ontwikkelingen amper kon verwerken. Een smeulende revolutie, waar jaren aan gewerkt was, kwam opeens tot uitbarsting. Ze waren rond één uur 's nachts uit Parijs opgestegen en hadden geen moment geslapen. Hij was voor het welkomstcomité van de LMI (Liberation Movement of Iran – red.) een lijst aan het opstellen van de journalisten die aan boord waren. Ze waren in alle haast vertrokken. Mohsen en zijn collega's waren aanvankelijk van plan geweest om tweehonderdvijftig journalisten mee te nemen met de Air France Boeing 747. Er werden vliegtickets verstrekt van 500 dollar per stuk.¹ Premier Bakhtiar had het vliegveld heropend en aangegeven dat Khomeini's toestel mocht landen, maar buiten dat waren er geen garanties. Air France verzocht het aantal passagiers te beperken om meer brandstof te kunnen tanken en naar Parijs terug te vliegen als er geen toestemming om te landen werd gegeven. Mohsen en zijn team wilden zoveel mogelijk vooraanstaande journalisten aan boord hebben, als menselijk schild, om Iraanse generaals af te schrikken die nog trouw waren aan de sjah en het vliegtuig wilden neerhalen. Toen het toestel het Iraanse luchtruim binnen-

vloog, dook de besneeuwde top van de berg Damavand op in het ochtendlicht. Khomeini had op de grond liggen slapen, in de lounge van de eerste klas. Hij deed zijn ochtendgebed op een deken van Air France en ging toen aan het raam zitten, streelde zijn baard en glimlachte tevreden, voor het eerst in maanden of misschien zelfs in jaren. De Amerikaanse verslaggever Peter Jennings en zijn ploeg van ABC News kregen toestemming in de eerste klas cabine een vraag te stellen. 'Ayatollah, zou u ons willen vertellen wat u voelt nu u in Iran bent?' Een stralende Sadegh (Ghotbzadeh - red.), in colbert en stropdas, zat als vertaler naast de ayatollah. 'Hichi', niets, luidde het antwoord. Sadegh wachtte even, glimlachte en vroeg toen ongelovig: 'Hichi?' Khomeini herhaalde zijn antwoord. 'Hichi ehasi nadaram.' Ik voel niets. Sadegh deed wat hij en anderen in Frankrijk al weken lang hadden gedaan: hij haalde de scherpe kantjes eraf. 'Hij onthoudt zich van commentaar,' zei Sadegh. Jennings drong aan: 'Is hij blij, opgewonden?' Sadegh zei nog eens dat de ayatollah geen commentaar wilde geven. Maar de ware betekenis van dat 'hichi' bleef niet lang verborgen: er waren te veel mensen die keken naar de paar seconden op ABC die werden uitgezonden naar Amerika en de rest van de wereld. De uitspraak van de ayatollah was een voorteken, dat nu en achteraf door vriend en vijand verschillend zou worden begrepen en geanalyseerd. Op de Texaanse luchtmachtbasis Reese keek piloot-in-opleiding Reza Pahlavi, de verbannen

Sadegh Ghotbzadeh in 1979. Foto: iichs.ir.

zoon van de sjah, verbijsterd naar het gebrek aan emotie in de televisiebeelden.³ Khomeini had geen affiniteit met de grandeur van het Perzische Rijk, met de culturele en intellectuele rijkdom van zijn geschiedenis, hij vond alleen zichzelf belangrijk. Zo was hij als jongen al geweest, als hij met zijn vrienden speelde en eiste dat hij de sjah mocht zijn.⁴ Overtuigd als hij was van zijn band met God, had Khomeini schijnbaar geen gevoel voor wat een natie is in wereldlijke zin; hij keek verder dan landen en grenzen heen naar de islamitische natie, the ummah.⁵

In de ogen van zijn vurigste aanhangers kreeg hij hierdoor het mystieke charisma van een verlosser. Mohsen was gehypnotiseerd door zoveel spirituele beheerstheid. Later die week, in Teheran, zou Mohsens vader proberen zijn zoon te waarschuwen dat dit op gevaar wees, maar de jonge student wilde er niet van weten. Jaren daarna, toen hij in hongerstaking was in eenzame opsluiting in een gevangenis van de Islamitische Republiek, zou Mohsen terugdenken aan dat ene woord, *hichi*, en zich afvragen waarom hij de waarschuwingen niet had begrepen, niet in Khomeini's antwoord en ook niet in zijn geschriften. Er bestond op dat moment een gevoel van opwinding over alles wat bereikt was, vermengd met een zekere angst voor wat dreigde een langdurige revolutie te worden.

Al maanden las Mohsen over guerrillatactieken in Vietnam en elders, maar zijn favoriete werk uit 1969 was het *Handboek voor Stadsguerilla* van de Braziliaanse marxistische revolutionair Carlos Marighella, dat door de LMI in het Perzisch was vertaald. In het enige hotel van Neauphlee-Château, ver van de drommen mensen rond Khomeini, had Mohsen een kamer genomen om zich te concentreren op het vormen van

een volksleger en contact te leggen met Iraanse vrijwilligers uit de hele wereld en hun met de lessen uit dit boek de kunst van de revolutie te leren: vuurpelotons, sabotage, guerrilla, inlichtingendienst, zenuwenoorlog. De vrijwilligers werden daarna naar Libanon gestuurd voor een korte militaire training. Nu Khomeini naar huis terugkeerde, stonden honderden Iraniërs klaar om ook terug te vliegen en tegen het resterende regime van de sjah te vechten.

Om half tien 's ochtends landde Air France-vlucht 4271 op luchthaven Mehrabad net buiten Teheran, hetzelfde vliegveld vanwaar de sjah was vertrokken. De ayatollah, die een kogelvrij vest onder zijn gewaad droeg, daalde de trap af met hulp van een Air France-steward. Het welkomstcomité dat was georganiseerd door de geheime Islamitische Revolutionaire Raad stond klaar om hem te ontvangen. De geestelijken in het vliegtuig en op het asfalt duwden iedereen weg die er niet religieus genoeg uitzag, en Khomeini werd opgenomen in een zee van tulbanden. Yazdi, Ghotbzadeh, Mohsen... de LMI had het nakijken. Baniadr, de man die Khomeini als eerste had aangewezen als gids voor de massa, zou later opmerken: 'Het was alsof de intellectuelen alleen goed waren geweest om Khomeini naar Teheran te brengen en over te dragen aan de mollahs.'⁶

'Khomeini had geen affiniteit met de grandeur van het Perzische Rijk, met de culturele en intellectuele rijkdom van zijn geschiedenis'

Diep vanbinnen wisten de revolutionairen dat het riskant was om in allerijl terug te keren naar een land dat ze zelf jaren terug hadden verlaten, zonder eerst hun machtsbasis te consolideren. Het plan dat ze in Parijs hadden opgesteld hield in dat ze een regering in ballingschap zouden formeren die internationale erkenning zou krijgen en premier Bakhtiar zou dwingen af te treden. Een variant was dat Bakhtiar in Frankrijk bij Khomeini zijn ontslag kwam indienen en de ayatollah opdracht gaf een voorlopige regering te vormen, om vervolgens een referendum uit te schrijven om de definitieve regeringsvorm te bepalen.⁷ Maar binnen een paar dagen na het vertrek van de sjah uit Iran besloot Khomeini de volgorde om te draaien en als eerste zet naar Iran terug te keren. De LMI probeerde dat overhaaste besluit te ontmoedigen. Bazergan was in gesprek met Bakhtiar, een vroegere collega, en probeerde met hem over de voortgang te onderhandelen. Het land stond in brand, de strijdkrachten waren nog loyaal aan de sjah, en de veiligheid van de ayatollah stond op het spel. Maar Khomeini was onvermurwbaar: 'Er is geen reden om te blijven, we gaan naar Iran.'⁸ ■

De terugkeer van Khomeini in Iran, op 1 februari 1979. Foto: Emam.com.

¹ E. Sciolino, *Persian Mirrors. The elusive face of Iran* (New York: Simon & Schuster, 2000), 47.

² Ibid., 52.

³ D. Patrikarakos, 'Last Days of Iran under the Shah', *Financial Times*, 6 februari 2009.

⁴ B. Moin, *Khomeini. Life of the Ayatollah*. (New York: Thomas Dunne Books, 1999), 2.

⁵ Ibid., 52.

⁶ Ibid., 200.

⁷ J. Buchan, *Days of God: The Revolution in Iran and Its Consequences* (New York: Simon & Schuster, 2012), 219.

⁸ Interview van de auteur met Mohsen Sazegara, Washington DC, maart 2018.